

NİYAZI KIZILYÜREK
Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs

NIYAZI KIZILYÜREK 1959 yılında Kıbrıs'ın Bodamya köyünde doğdu. Lise eğitimini Kıbrıs'ta tamamlayıp, Almanya'da Bremen Üniversitesi'nde yükseköğretim gördü. Aynı üniversitede Kıbrıs sorunu üzerine doktora tezi hazırladı. 1995 yılında Kıbrıs Üniversitesi'nde (Güney Kıbrıs) çalışmaya başladı. Türkoloji Bölümü başkanlığı ve Beşeri Bilimler Fakültesi dekanlığı yapan Prof. Dr. Kızılyürek, 2019 yılında Avrupa Parlamentosuna seçilen ilk Kıbrıslı Türk oldu. Çeşitli dillerde yayımladığı kitaplar ve makalelerin yanı sıra, Panikos Hrisantos ile birlikte "Duvarımız" adlı Kıbrıs belgeselini hazırladı ve 1997 yılında Abdi İpekçi Ödülü'ne layık görüldü.

Yunanca, Almanca, İngilizce ve Fransızca bilen Niyazi Kızılyürek'in bazı kitapları şunlardır: *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler* (1983), *Paşalar Papazlar* (1988), *İ Olikı Kıpros* (1990), *Ulus Ötesi Kıbrıs* (Türkçe ve Yunanca iki dilli bir çalışma, 1993), *Kıpros to Adioksodo ton Ethnikismion* (1999), *Kemalismos* (2006).

2016 yılında Bilgi Üniversitesi Yayınlarında *Bir Hınç ve Şiddet Tarihi* başlıklı kapsamlı çalışması yayımlandı.

Niyazi Kızılyürek'in İletişim Yayınları tarafından yayımlanmış diğer kitapları ise şunlardır: *Milliyetçilik Kışkıracında Kıbrıs* (2002), *Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti* (2005), *Glaflkos Klerides: Tarihten Günümüze Bir Kıbrıs Yolculuğu* (2007), *"Daha Önceleri Nerelerdediniz?"* (2009), *Ulus Kaçağı* (2020).

İletişim Yayınları 859 • Araştırma-İnceleme Dizisi 133

ISBN-13: 978-975-05-0095-4

© 2002 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1-5. Baskı 2002-2016, İstanbul

6. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Utku Lomlu

KAPAK FOTOĞRAFI Sylvaine Gautier-Kızılyürek

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NIYAZI KIZILYÜREK

Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs

Bu çalışmayı, milliyetçilik öncesi bir ortamda doğmuş olmasına karşın, yaşamı boyunca milliyetçiliğin kurbanı olan ve cenaze töreninde bile rahat bırakılmayan annemin anısına ve milliyetçilik ötesi bir yaşam sürdürmelerini dilediğim gelecek kuşaklara ithaf ediyorum.

*"Karşındakinde gördüğün suç
Sendeki suçun cinsindedir
Önce o huyu
Kendi tabiatından arıtman gerek
Sendeki çirkin huy
Sana onda göründü
O sana adeta bir aynadır"*

Mevlana

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
GİRİŞ	
Milliyetçilik Üstüne.....	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
Helen Milliyetçiliği.....	29
Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi.....	29
Aydınlanma'dan Yunan Romantizmine.....	35
Ve Megali İdea.....	49
Megali İdea ve ' <i>Mission Civilisatrice</i> '.....	59
Yeniden Megali İdea.....	62
Megali İdea'nın Çöküşü.....	67
İKİNCİ BÖLÜM	
Kıbrıs'ta Helen Milliyetçiliği.....	73
Kıbrıs'ta Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi.....	73
Tarihin Bir Ironisi: Kıbrıs'ta Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi, Megali İdea'nın Çöküşü.....	82
Çevre-Milliyetçiliği Merkezi Yönlendiriyor.....	90
Kıbrıs'ta Devlet ve Helenizm.....	103

Kıbrıs-Merkezci Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi	118
Kıbrıs-Merkezci Helen Milliyetçiliğinin Çöküşü	128
Enosis'ten Epanenosis'e (Yeniden Birleşme) ya da Devletin Geri Dönüşü	133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türk Milliyetçiliği	143
Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türk Milliyetçiliğine	143
Ulus-Devlet Projesi Olarak Kemalizm	169
Üstte Kalan Üst Kültür	181
Siyasi Türkiyecilik ve Etnik Türkçülük	193
'Şimdi Turan Zamanıdır'	199

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kıbrıs'ta Türk Milliyetçiliği	209
Osmanlı-İslâm Kimliği'nden Etnik Türk Kimliği'ne	209
Enosis'e Karşı 'Kutsal İttifak' ve Kontra-Milliyetçiliğin Yükselişi	223
Denktaş ve TMT Faktörü	244
Milliyetçilik ve Şiddet İşçi Sınıfını Bölüyor	253
Kıbrıs'ta Devlet ve Taksim	264
Taksim'e Gün Doğuyor	280
Kıbrıs'ta Türk Milliyetçiliğine Karşı Kıbrıs-Merkezci Arayışlar	290
Taksim'in Günbatımı mı?	299

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kıbrıs Birliğinin Tarihsel, Siyasi ve Hukuksal Temelleri	303
"Tarihi Tarihleştirmek"	303
Siyasi Çerçeve	309
Hukuki/İdari Çerçeve (Federalizm)	319

Sonsöz	325
---------------------	-----

Belgeler	339
Kaynakça	343

Önsöz

Dünyaya geldiğim 1959 yılı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğum yılına rastlar. Doğduğum köy, Bodamya köyü, yüzyıllar boyunca Müslüman ve Hıristiyan Kıbrıslıların birlikte yaşadığı köylerden biriydi. Büyük çoğunluğu köydeki çiftliklerde çalışan köylüler, 20. yüzyılın ortalarına kadar milliyetçilik olgusundan uzak, geleneksel değerlere bağlı bir yaşam sürdürüyorlardı. Nerdeyse herkesin Türkçe ve "Rumca" olmak üzere iki dilli olduğu Bodamya köyünde, Türk ve Helen sözcükleri yakın geçmişe kadar kullanılmıyor, kullanıldığı zaman da siyasi bir anlam içermiyordu. Köylüler, Hıristiyan ve Osmanlı/Müslüman olarak birbirlerinden ayrılıyorlar, yan yana bulunan cami ve kilisede ayrı ayrı ibadet ediyorlardı ama din, hiçbir zaman gerilim yaratan bir olgu olmamıştı. Tam tersine, birbirlerinin dini bayramlarına, saygı duymanın da ötesinde, dayanışmacı bir anlayışla katılıyorlardı. Örneğin, Hıristiyanlar kendi bayramlarını kutladıkları zamanlarda Müslümanlar, Hıristiyanların da işlerini üstlenerek onlara bayramlarını rahatça kutlama olanağı sunuyorlardı. Kuşkusuz, Hıristiyanlar da Müslümanlar için aynı şeyi yapıyordu. Bu dayanışma sadece bayramlarda değil, durum ne zaman gerektiriyorsa tekrarlanıyordu. Hastalık veya kasabaya inmek gibi bir durum söz konusu olduğunda, komşu-

lar birbirini destekliyor, örneğin sürülerini birbirlerinkine katarak hayatı kolaylaştırıyorlardı. Köylüler, doğumda, düğünde ve ölümdede birlikte oluyorlardı. Bu milliyetçilik öncesi dünyada aslanan hayatla başetmekti.

Köylülerin yaşamının tam tersine, şehirliiler çoktan moderniteyle tanışmış, hayatla başetmenin ötesinde, başka başka “yüksek anlamlar” keşfetmişlerdi. Şehirlerde yaygınlaşan okul eğitimi, dil, din gibi unsurları yeniden anlamlandırıyor ve bunları “ulus”un hizmetine sunuyordu. Köylerdeki premodern “doğal durum”un tersine, şehirlerde “tarihsel durum” ön plana çıkmaya başlamıştı. Ve zaman, milliyetçilik zamanıydı. Başta aydınlar olmak üzere, dönemin “muallimleri” durumsallıktan siyasi “mukadderat” üretiyor, dil ve din gibi kavramlara “ulusal öz” dolayısıyla “ulusal gelecek” gibi “derin anlamlar” yükliyorlardı. Moderniteyle gelen milliyetçilik, Hıristiyan ve Müslümanları, Helenler ve Türkler olarak siyasi özneye dönüştürüyordu. Artık yeni bir “biz” ve “onlar” ayırımı vardı. Önceleri şehirlerde ortaya çıkan bu ayırım, giderek, yine modernitenin açtığı yollardan köylere kadar uzanacaktı. Yeni yeni çizilmeye başlanan modern “zihinsel sınırlar”, giderek toplumsal alanları yeniden düzenlenecekti. Kilise ve camiler, dinsel ibadetin ötesine geçerek, “siyasi ibadet” mekânlarına dönüşecek, köy meydanlarında kahvehaneler, etnik kökene göre, yan yana yer almaya başlayacaktı. Arif Hasan Tahsin’in söylediği gibi, “köyden çıkıkça insanlar, Lefkoşa’da başlayan Türklük-Rumluk tartışmalarıyla yüzleşecekler ve bir başka dövüşeceklerdi artık. (...) İçki masalarında daha az buluşacaklar, birbirlerine daha az gideceklerdi. Ve birbirleriyle dalaştılar mıydı, civar köyler koşacaklardı taraf olanların yanına. (...) Götürüldükleri yere böyle götürüleceklerdi hızla.”

Bodamya köyünün ve köylülerinin kaderi pek farklı olmadı. Giderek okuma-yazma öğrendiler, gazete okumaya, radyo dinlemeye başladılar. Modernitenin nimetleriyle “ulusun muallimleri” köye ulaştıkça, “doğal cemaat” yerini “muhayyel cemaat”e bırakmaya başladı. Direnmeyi biraz denemişlerse de, sonunda “taraf” oldular ve köylerini EOKA ve TMT’den koru-

mak için kurdukları “ortak-komiteler”i dağıtarak kendilerini EOKA ve TMT üyesi olarak buldular.

Kıbrıs Cumhuriyeti, böyle bir ortamda kurulmuştu. Ancak, “yurttaşsız cumhuriyet”, kısa süre sonra başlayan etnik gruplar arası çatışmalarla sarsılmaya başlamıştı. Sonunda, ailelerle birlikte, 1964 yılında göç etmek zorunda kaldık. Yıllar boyunca birlikte yaşayan köylüler şimdi birbirini koruyamıyor ve en ufak bir dayanışma örneği bile sergileyemiyorlardı. Çünkü milliyetçilik, merhamet duygusunu tahrip etmişti. Daha doğrusu, merhamet duygusu “millileştirilmişti.” “Rumlardan korunmak üzere” göç ettiğimiz Türk köyü Luricina, pek çok açıdan ilginç bir köydü. Son derece milliyetçi olduğu söylenen bu köyde insanlar Türkçe değil, “Rumca” konuşuyorlardı. Önceleri Rum/Türk karışık olan bu köyden Rumlar ya ayrılmış ya da kovulmuşlardı, ama dilleri kalmıştı. Hatta 1930’lu yıllarda köy papazını katlettikleri için idam cezasına çarptırılan Türkler, infaz esnasında Rumca olarak Meryem Ana’yı “yardıma çağırmışlardı”. İngiliz Vali, bu durumu kayıtlara düşerken şaşkınlığını gizleyememişti. Aynı köyden insanlar, 1965 yılında resmi Türk tezi olan “Taksim”e karşı mücadele eden ünlü solcu Derviş Ali Kavazoğlu’nu katlederek “milliyetçiliklerini” bir kez daha kanıtlamışlardı ama, nedense bu köyde Türkçe konuşulmuyordu. Bu yüzden, 1960’lı yıllarda kurulan “Mücahit Ordusu”nu eğitmek üzere Türkiye’den gelen komutanın yaptığı ilk iş, “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası başlatmak olmuştu. Hatta kahvehanelere asılan ilanlarda, konuşulan her Rumca kelime karşılığında para cezası ödeneceği yazılı olduğundan, kalabalık köy meydanı, zaman zaman sessizliğe gömülüyordu. Benim kuşağım kapalı Türk gettolarında, “bin gâvur kellesi de kessem, bu kin benden vallahi de gidemez” şiirleriyle büyürken, gettoların dışında, süratle kalkınan, Ada’nın gerçek sahipleri onlarmış gibi davranan Kıbrıslı Rumlar, kendi yaşamlarına devam ediyorlardı. Kıbrıslı Türklerin durumuyla ilgili en küçük bir kaygı taşımadıkları gibi, yıllar sonra yaptığım çeşitli söyleşilerde, böyle bir şeyin hafızalarında da olmadığını anlayacaktım.